

„Akarsz-e játszani mindent, mi élet...”? –

azaz BIBLIODRÁMÁT

Történt egykor, hogy Else Natalie Warns, a Bielefeldben tevékenykedő színházpedagógus vendégségben járt a marburgi teológiai fakultás professzoránál, Gerhard Marcel Martinnál, és elmesélte, hogy lelkész férjét több héten át helyettesítve az iskolai hitoktatás tananyagát dramatikus eszközökkel dolgoztatta fel a diákokkal. Ott, a nevezetes vörös kanapén született meg a szó. „Szerintem az, amit csinálsz, BIBLIODRÁMA” – szólta a professzor. 1976-ot írtak ekkor. A következő évben a marburgi egyetemen ő és két társa, Christoph Riemer és Fritz Rohner játékpedagógusok már e néven hirdettek szemináriumot. 2003-ban Dobogókőn rendeztünk nemzetközi bibliodrámá-konferenciát. Amikor könyve (*Bibliodrámá. Gyakorlat és elmélet. Egyházfórum–Magyar Bibliodrámá Egyesület, 2003.*) magyar megjelenése okán szóra bírtuk, így vallott: *„A bibliodrámá az én számomra kísérleti teológia, s ezáltal szaktudományom leglényegesebb módszere, nem pedig holmi különtség. Mindig is nagy súlyt helyeztem arra, hogy tanári programomnak rendes, szerves része legyen. [...] A bibliodrámá kísérleti spiritualitás. Életre keltő, megelevenítő, játékban, testben és hitben megélt fölszabadulás.”*

Else Natalie Warns pedig a mesterem. Szívbeli barátném, több alkalommal is vendégeskedett Békáson, részt vett gyülekezeti bibliodrámánkon is. Ő alapította a „bielefeldi iskolát”, büszke vagyok itt szerzett diplomámra is. A többéves kurzus másik vezetőjével, Heinrich Fallnerrel együtt írták, szerkesztették a ma már Európa-szerte elismert, *Jerikó rózsája* címmel magyarul is megjelent kézikönyvet (Kálvin Kiadó–Luther Kiadó, 2003.), amelynek hitvallásos summája: „Ahogy a »Jerikó rózsája« a sivatagban kivirágzik, még ha csak évszázadok múltán éri is újra víz, ugyanígy élednek föl a bibliai szövegek a bibliodrámá érintésére.” Ez a frissítő, tisztító víz a játék. Drámá, azaz: cselekvés.

*

Szabad-e a Biblia szövegével játszani? Nem szentségtörés-e az Isten igéjét megmásítani, netán az Istent magát színpadra állítani?

A Biblia a kezdetek óta ihletője volt istentiszteleti rítusoknak, közösségi ünneplésnek, művészeti alkotásoknak. Gondoljunk csak az iskoladrámákra, a passiójátékokra vagy a betlehemezésre. Évezredek hagyományok támadnak életre a bibliodrámában. Kulturális előzményei közé soroljuk még a Biblia Pauperumot, a kálvária-járást vagy a reformáció korabeli dialógusprédikációt is. Számtalan bibliai tárgyú szépirodalmi mű, képzőművészeti

alkotás született, amelyek formálják hitünket, a biblikus üzenet befogadjává tesznek, vagy arra készítetnek, hogy kérdezzünk és kételkedjünk. A kultúrtörténet része azonban az is, hogy az új megközelítés provokálja a megszokottat. Kiiktatja, elfelejtődik az értéktelen, a túl korán felbukkanó. De jogot nyer az a műfaj, amelyik jól ismeri fel az *itt és most* lehetőségét, vagy amelyik nem adja fel.

Ma már egyre kevésbé botránkozunk meg, ha bibliai tárgyú irodalmi mű kerül a kezünkbe, vagy képzőművészeti alkotást, filmet szemlélünk. Mégis újra meg újra indulatos, heves vitákat folytatnak a vallásos érzékenységet védelmezők és a művészi szabadság hívei. Ahogy ez – és nem csak nálunk – történt Scorsese *Krisztus utolsó megkísértése* című filmje vetítésekor, vagy Hermann Nitsch orgia-misztériumának kiállításán.

A bibliodráma megteremti a szabad reflexiót. Kísérletező kedvében is tiszteletben tartja a résztvevők érzékenységét. Játékszabályainak egyik legfontosabbika, hogy annyit jelenít meg, annyiról ejtesz szót, amennyit ott és akkor jó szívvel teszel. Mintául szolgál számára a Biblia ihlette kultúra. Ellesi, miként fogalmazták eleink mindennapi élettapasztalataikat, jellemrajzaikat „színpadi” produkcióikban, miként színezték, gazdagították fantáziájukkal képalkotásukat – „...mindent, mi élet...”

A bibliai szövegek értése és mai üzenetének játékos megközelítése találkozott a teológiai hermeneutikának, azaz a bibliai szövegeket értelmező tudományágnak a 20. század utolsó harmadában megújult irányzatával. A történetkritikai szövegelemzés térnyerése után a tudományág számos teológusa, Klaas Huizing, Ulrich H. J. Körtner, Peter Müller vagy Paul Riceour írásaikban a bibliaolvasó aspektusát hangsúlyozzák, és ebből vonják le következtetéseiket. A bibliodráma a Szentírás minél személyesebb olvasása érdekében természetes kreativitásunkat és dramatikus eszközöket hív segítségül. Az olvasás teológiai hermeneutika (Lesetheologie) adja teológiai elméleti háttérét. Valahányszor a békásmegyeri gyülekezet apraja s nagyja bibliodramázik, vagy a Magyar Bibliodráma Egyesület alkalmait meghirdetjük, mindig bibliaolvasásra biztatjuk a kíváncsiakat.

*

Játszani? Mi végre? Gyakran berzenkedünk: ne akarjon miket senki kiskorúsítani. Ne akarják az infantilizmus bélyegét ránk sütni. Ahogy Pál apostol mondja: „*Amikor gyermek voltam, úgy szóltam, mint gyermek, úgy éreztem, mint gyermek, úgy gondolkoztam, mint gyermek; amikor pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermeki dolgokat.*” (1Kor 13,11). Bibliodramázzanak a gyerekekkel az ő bibliakörükben vagy az ifjúsági bibliaórán!

Szekulárisan nézve a bibliodramában „gyermeki énünk” kap szerepet.

Lélekgyógyászok, terapeuták körében ismert, és laikus érdeklődők körében is népszerű Erich Berne eredetileg segítő foglalkozásúaknak szánt ismeretterjesztő munkája, az *Emberi játszmák*. (Gondolat Kiadó, 1984. – Háttér Kiadó 1999.) Az amerikai terapeuta írásában mindennapi élethelyzeteket, társas interakciókat rendszerez és jellemez az általa felismert magatartási formák közös sajátosságaként. Elméleti megközelítésként „játszmákat” ír le, amelyek három énállapotunk megnyilvánulásában zajlanak. Hol a SZÜLŐI énkémben, amelyben neveltetésünk, eleinktől örökölt és diktált minták szerint reagálunk, más szóval a felettes énünk és lelkiismeretünk szólal meg. Hol a GYERMEKI énünk dominál, amelyben természetes ösztöneink, született készségeink, intuícióink, realitásokkal nemigen számoló vágyaink fogalmazódnak meg. A tranzakcionális analízis terápiás műhelye a köztes FELNŐTT énállapot, ahol az az autonóm helyzet állhat elő, amikor felszámolódik a „játszma” a köztes szereplők között. Akkor, amikor kapcsolatainkban a bennünk ható SZÜLŐ kiegyezik a gyermeki késztetéseinkkel, s amikor a bennünk rejlő GYERMEK jogosan beleszólhat párbeszédeinkbe. Amikor az a kívánt helyzet jön létre, amelyet Thomas Harris ír le szellemesen *Oké vagyok, oké vagy* címmel magyarul is megjelent könyvében. (Édesvíz Kiadó, 2000.)

Berne modelljét kölcsönözve, a bibliodráma olyan játék, amelyben a bibliai szövegekhez a bennünk csendre intett gyermek közelít. Azért ő, mert a kereszténység felnőtt megélésének legfőbb gátja a bennünk élő szülő tekintélye, szigora: a készen kapott dogmatikai-felekezeti sémák, vallásos szocializációnk, a természettudományos világnézet, az ok-okozati logikában működő gondolkodásmód. A gyermek orvososdit játszik. Sorba ülteti babáit, majd egyenként megvizsgálja őket: játék sztetoszkópjával meghallgatja lélegzésüket, szurit ad, gyógyszert ír. Ahogy megélte maga is. Szerepbe lép, kellékeket talál hozzá, és fantáziájával tovább alakítja a történetet. Vagy rajzol, gyurmáz, utánoz és kipróbál. A játék cselekvés – a görög *dráma* szó eredeti értelmében – a „mintha” színpadon. Ide citáljuk a bibliai szövegeket, hogy az Örökkévaló üzenetét saját nyelvünkre fordítsuk, s megértsük élethelyzeteinket.

Amikor Pál apostol nagyívű szeretethimnuszában így fogalmaz: „elhagytam a gyermeki dolgokat.”, degradálja a felnőtt létéből feledhetővé minősíti azokat a dolgokat, amelyek mai szemléletünk szerint életútunk első harmadát-negyedét írják le. Tesszük ezt mindannak ellenére, hogy sorsfordulóink miértjeit faggatva, pszichés zavaraink forrásait kutatva, vagy az idősődéssel mindinkább erősödő számbavétel során a gyermekként megéltek felidézése adhat támpontot, szolgálhat magyarázatul, és hívható segítségül.

Szívemből szól József Attila, mondván: „*Jöjj el szabadság, Te szülj nekem rendet! / Jó szóval oktasd, játszani is engedd / szép komoly fiadat!*” (Levegőt!)

A bibliodráma nem több és nem kevesebb, mint a jézusi intencióra adott cselekvő válasz az előzetes „mintha” színpadon: „*Bizony mondom néktek, ha meg nem tértek, és olyanokká nem lesztek, mint ez a kisgyermek, nem mentek be a mennyek országába*” (Mt 18,3). A mennyek országának ízét, színeit, az emberi méltóság vagy a kegyelem megtapasztalását érzékelhetjük a játékban, az *itt és most* spontán konfliktusában és katarziséban. A bennünk élő gyermek készítése olyan élményekben részesíthetnek, amelyek kimozdítanak felnőttesnek mondott ördögi köreinkből. A bennünk élő gyermek olykor szembesít, máskor vádol, de leginkább felszabadít idejétmúltak, felnőttesnek vélt kényszereink alól. Mert játszani jó, örömet adó.

A bibliai szöveg képekkel, szimbólumokkal vagy olyan fogalmakkal él, amelyeket mai tartalomra, mai szóhasználatra válthatunk. Vannak köztük hétköznapi tapasztalásainkra rímelő élethelyzetek. A csoportvezetők a szöveg kínálta képek, szimbólumok, szcenikus helyzetek előzetes asszociációiból vezetnek a kiválasztott szöveghez.

Erich Berne írja: „Ha nem simogatják a gerincagyadat, kiszikkad.” A bibliodráma gerincagy-simogatás. Az Örökkévaló Bibliába rejtett, neked és játszótársaidnak szóló szavának dekódolása *itt és most*. Friss lélegzetvétel, az újjászületés esélye.

A bibliodráma adott bibliai szöveg újraolvasása, melynek során játékba lendítéd mindennapi élethelyzeteidet, testi valóságodban rögzült reakcióidat. Nem leleplez, hanem felvértez. A testedben, lelkedben, szellemedben, azaz teremtettségedben megbúvó lehetőségeidet tudatosítja. A játszótársaidtól kapsz muníciót, hogy elmozdulj ördögi köreidből, ugyanakkor csoporttársaidnak kierősítéd a bibliai üzenetet.

Igen, a bennünk élő és a játékban előhívható gyermek tudja újraolvasni a bibliai szövegeket. Az, aki játszva helyezkedik bele valamely bibliai történet szereplőjének sorsába, vagy aki rajzol, agyagozik. Máskor egy szimbólum vagy elvont fogalom kapcsán vele megésett történet mesélésébe kezd. Vagy gesztussal, testtartással teszi nyilvánvalóvá, mily indulatokat keltett benne a bibliai szöveg. A *játszásból*-ra tesszük a hangsúlyt. Mert a bibliodráma másik fontos játékszabálya az „*itt és most*.” Ez annyit tesz: felismeréseimet, a nekem szóló bibliai üzenet élem meg katarzisként, és lelépve a bibliodráma színpadáról és vándorolva tovább mindennapjaimban van elemózsiám.

Van, amiben összecseng a műfaj a pszichodramával, amely szintén dramatikus eszközökkel kínál önismereti, terapikus színpadot mindennapi élethelyzeteinkre. A pszichodramatikus megközelítésű bibliodráma a bibliai szövegeket őstörténeti háttérként, mai

élethelyzetek ösképeként játszatja. Azon a színpadon a protagonista, főszereplő élethelyzetének bibliai díszletek között szerepbe állított játékosaként jut életviteli felismerésekre.

A bibliodráma másik ágához tartozók, a „bielefeldi iskolán” edződtek viszont a bibliai szöveg élettapasztalatokon átívelő újraolvasására teszik a hangsúlyt, vagyis ez az irányzat hermeneutikai megközelítésű, amelyben nem díszlet, nem eszköz, nem illusztráció a Biblia éppen kiválasztott szövege, hanem olvasmány. Ott és akkor, a bibliodráma alkalmával megélt „prédikáció”.

Anno, még a kurzuson, kemény kartonpapírból gyűrve hegyvonulatot lehetett egy síklapra illeszteni. Aztán a gyűrődések kiszögellési pontjaiból kék színbe mártott ecsettel a folytatni a festéket. A hegyoldalakat ragasztóanyaggal bekenni, és barna-szürke festékporral beszórni, vagy zölddel, ahová síkságot, fennsíkot képzeltünk. Fantáziánk szerint kiránduló-útvonalakat jelöltünk be zsírkrétával a hegy-völgy tagolta tájba. Ezen az útvonalon választhattuk ki, önfeledten, ahogy a gyermek ott és akkor ismerős tartózkodási helyünket. Aki gyökeret vert a kijelölt helyen, az onnan halotta először Illés próféta száműzetésének történetét. A következő lépés az ő megérkezése színhelyének kijelölése volt. Hol keresztezi az én életutam az övét? Milyen távolságban, közelségben, milyen útvonalon érhetem el az ő tartózkodási helyét? Mi választ el tőle és az általa hirdetett próféciától? Avagy: mi az az üzenet, és milyen távolságból hallom meg ezt? Ki vagy mi hajt életutamon? A kérdésekre személyes válaszok fogalmazódnak meg. Felnőtt válaszok. Ezek az egyéni „élettájképek” inspirálták az illési történet színpadra vitt epizódjait. Voltak néhányan, akik a hollók közgyűlését vitték színre, mások a sareptai özvegy és gyermekének „utolsó vacsoráját”. A visszajelző körben ki-ki reflektált a megéltekre.

A bibliodráma katarzisa akkor következik be, amikor magunkra, élethelyzetünkre ismerünk a felkínált esztétikai megközelítésben, a jelenetben vállalt szerepünkben vagy a szöveg asszociálta testhelyzetek megvalósításában.

Kosztolányit idézve kérdelem: „A játszótársam mondd akarsz-e lenni?” Akarsz-e dramatikusan Bibliát olvasni, „mindent, mi élet...”?

Muntag Ildikó

(Első közlésként megjelent a HÉTHÁRS folyóirat 2008 karácsonyi számában.)